

Вартовник Іван

аспірант

*Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0009-0002-6026-7930>*

Формування кооперативної безпеки АСЕАН у XX столітті

Анотація. Стаття присвячена аналізу процесу формування кооперативної безпеки Асоціації держав Південно-Східної Азії (далі – АСЕАН) як ключового елемента регіональної стабільності в Південно-Східній Азії та часткової екстраполяції режиму кооперативної безпеки АСЕАН на Азійсько-Тихоокеанський регіон у XX столітті.

Результати аналізу свідчать, що лише із встановленням сприятливого клімату міждержавних відносин у Південно-Східній Азії в другій половині 1960-х рр. стало можливим створення АСЕАН. Уже від початку в діяльності організації простежувалися елементи кооперативної безпеки, зокрема, багатосторонність, принцип невтручання у внутрішні справи, інклюзивність та пріоритет політико-дипломатичних, а не військових інструментів взаємодії.

Результати аналізу містять детальний огляд ключових етапів створення, розвитку та діяльності АСЕАН у XX столітті з акцентом на аналізі її основоположних документів крізь призму концепції кооперативної безпеки. Зокрема, виокремлено три періоди еволюції кооперативної безпеки АСЕАН: 1967–1977 рр., 1978–1989 рр. та 1990–1997 рр.

Проаналізовано, що створені в межах АСЕАН режими кооперативної безпеки – кодекси поведінки на зразок Договору про дружбу та співробітництво у Південно-Східній Азії від 1976 р. та Договору про вільну від ядерної зброї зону в Південно-Східній Азії від 1995 р., сприяли зниженню напруженості, налагодженню комунікацій та запобіганню ескалації конфліктів не тільки в Південно-Східній Азії, а й в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Однак саме режим кооперативної безпеки на базі Договору про дружбу та співробітництво став історією успіху екстраполяції кооперативної безпеки АСЕАН на Азійсько-Тихоокеанський регіон і досі є основним кодексом поведінки для взаємодії з АСЕАН в Південно-Східній Азії та Азійсько-Тихоокеанському просторі.

Ключові слова: АСЕАН; безпека; кооперативна безпека; режим кооперативної безпеки; Азійсько-Тихоокеанський регіон; Південно-Східна Азія; ТАС; ZOPFAN; SEANWFZ.

Актуальність теми. Кооперативна безпека є одним з ключових елементів формування сучасної архітектури безпеки в Південно-Східній Азії (далі – ПСА) та ширшому Азійсько-Тихоокеанському регіоні (далі – АТР). Після Другої світової війни цей регіон характеризувався високим рівнем недовіри між державами, територіальними конфліктами, ідеологічним протистоянням та впливом зовнішніх сил, що ускладнювало створення стійкої системи регіональної безпеки. Проблема полягає в тому, що без наявності механізмів налагодження клімату міждержавних відносин, зокрема в безпековій сфері, та взаємодії між різними політичними режимами Південно-Східна Азія та Азійсько-Тихоокеанський регіон залишалися вразливими до конфліктів. Саме тому дослідження становлення та еволюції кооперативної безпеки АСЕАН дає змогу з'ясувати, як держави з різними політичними системами, рівнем розвитку та історією конфронтацій змогли виробити спільні принципи поведінки, інституційні механізми й нормативну базу, що мінімізували ризики конфліктів, сприяли налагодження клімату міждержавних відносин та виробленню режиму кооперативної безпеки в ПСА та АТР.

Крім того, в умовах сучасних глобальних викликів, таких як зростання геополітичної конкуренції в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, загроз ядерного розповсюдження і боротьби за природні ресурси, досвід кооперативної безпеки АСЕАН демонструє ефективність «м'яких» інструментів безпеки та інклюзивності у підтриманні стійкого клімату міждержавних відносин в Південно-Східній Азії та ширшому Азійсько-Тихоокеанському просторі. Аналіз цього досвіду має прикладне значення для розробки моделей та режимів безпеки, особливо там, де спостерігається гетерогенність учасників безпекових систем, а взаємодія між державами потребує налагодження довіри, взаємоприйнятних принципів та гнучких механізмів співробітництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про суттєву увагу до функціонування АСЕАН, становлення і розвитку як самої Асоціації, так і її кооперативної безпеки.

Комплексні теоретичні напрацювання з аналізу кооперативної безпеки АСЕАН, зокрема в контексті ХХ століття, представлені у працях Г.Хардінга, Р.Коєна, М.Міхалки та Р.Еммерса. Так запропонована Г.Хардінгом кореляція кооперативної безпеки з категорією недовіри, наприклад, коли рівень недовіри високий, то застосування кооперативної безпеки зазнає невдачі, дозволяє проаналізувати як неможливість заснування організації на зразок АСЕАН до 1967 р., так і перші етапи функціонування Асоціації. Доробок Р.Коєна та М.Міхалки особливо в книзі «Кооперативна безпека: Нові горизонти для міжнародного порядку» взагалі є одним з ключових досліджень у теоретичному поступі концепції кооперативної безпеки, де доводиться, що АСЕАН є обмеженою системою кооперативної безпеки через відсутність елемента колективної оборони. Також праця цих вчених дозволяє констатувати, що елементи кооперативної безпеки були наявні з самого заснування АСЕАН у 1967 р. Водночас напрацювання Р.Еммерса «Кооперативна безпека та баланс сил в АСЕАН та Регіональному форумі АСЕАН» свідчать про поступову екстраполяцію режиму кооперативної безпеки АСЕАН (вироблених норм, принципів, спільних договорів та кодексів поведінки на зразок Договору про дружбу та співробітництво у Південно-Східній Азії від 1976 р.) не тільки на весь регіон Південно-Східної Азії, а й на ширший Азійсько-Тихоокеанський простір.

З нещодавніх статей варто виокремити працю В.Дж. Джонса «Договір про дружбу та співробітництво АСЕАН», де автор доводить, що Договір про дружбу та співробітництво у Південно-Східній Азії є кодексом поведінки АСЕАН та її організаційною опорою. Договір сприяє традиціям АСЕАН щодо невтручання, мирного врегулювання спорів та дипломатії, заснованої на консенсусі. Протягом останніх десятиліть ТАС допомагав підтримувати процес повільного діалогу в АСЕАН навіть в умовах безпрецедентного регіонального розширення. Такий підхід, на думку автора, повинен бути ефективним для АСЕАН у майбутньому, коли зростатиме конкуренція між великими державами АТР, зокрема між США та Китаєм.

Також варто виокремити статтю Ч.Ч. Куїка «Хеджування через інституції: багатосторонність під егідою АСЕАН в епоху Індो-Тихоокеанського регіону». У статті автор розкриває динаміку групової взаємодії в міжнародних відносинах, аналізуючи колективні зусилля держав Південно-Східної Азії із використанням багатосторонніх інституцій під егідою АСЕАН (функціонування самої АСЕАН, Регіонального форуму АСЕАН, Саміту країн Східної Азії, Зустрічі міністрів оборони АСЕАН+ та формату АСЕАН+3 (співробітництво АСЕАН з країнами Східної Азії: Японією, Китаєм та Республікою Кореєю) як платформи для мінімізації ризиків, пов'язаних з посиленням суперництва великих держав та зростанням глобальної невизначеності в Індо-Тихоокеанському регіоні. У статті стверджується, що, незважаючи на розбіжності в характеристиках та поглядах держав-членів АСЕАН, вони сходяться в спільних вразливих місцях та колективних спогадах. Таким чином, держави Південно-Східної Азії розглядають багатосторонність на основі АСЕАН як незамінний засіб для взаємодії з великими державами та управління викликами. Завдяки побудові взаємної довіри, групове пом'якшення ризиків АСЕАН служило для мінімізації безпосередніх викликів (наслідків Азійської фінансової кризи 1997–1998 рр. чи COVID-19), одночасно формуючи азійський безпековий порядок в умовах поглиблення невизначеності в Азійсько-Тихоокеанському регіоні як частини ширшого Індо-Тихоокеанського простору.

Варто вирізнити доробок українських дослідників, зокрема, С.Авер'янова з комплексним дослідженням безпекової політики АСЕАН у дисертації «Безпекова діяльність АСЕАН у Південно-Східній Азії», де ґрунтовно проаналізовано становлення, розвиток і наявний стан безпекової діяльності АСЕАН та її безпекових механізмів – Регіонального форуму АСЕАН, Саміту країн Східної Азії, Зустрічі міністрів оборони АСЕАН+, формату діалогового партнерства АСЕАН та безпековими форматами 1,5-та 2-Track Diplomacy, тобто напівформальних та експертних безпекових майданчиків на зразок Діалогу Шангри-Ла чи діяльності аналітичних центрів Південно-Східної Азії. Окремо важливим є доробок І.Крупені, зокрема стаття «34-й саміт АСЕАН – важлива подія в субрегіоні Південно-Східної Азії», у якій представлено періодизацію та ключові події діяльності АСЕАН. Ця робота дозволяє також систематизувати розвиток кооперативної безпеки АСЕАН протягом ХХ століття.

Метою статті є аналіз становлення і розвитку кооперативної безпеки Асоціації країн Південно-Східної Азії як актуальної і прикладної концепції для аналізу безпекової політики АСЕАН в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Викладення основного матеріалу. Кооперативна безпека визначається як концепція, що ґрунтується на погоджених нормах поведінки заразом у межах інституцій, що функціонують попри гетерогенність учасників. Кооперативна безпека в Азійсько-Тихоокеанському контексті заснована на принципах багатосторонності, комплексності, інклюзивності, прозорості та використанні механізмів консультацій та консенсусу. Кооперативна безпека АСЕАН – регіональної організації 10 держав Південно-Східної Азії, а саме: Брунею, В'єтнаму, Індонезії, Камбоджі, Лаосу, Малайзії, М'янми, Сінгапуру, Таїланду та Філіппін, містить кодекси поведінки та угоди між членами Асоціації та її партнерами [1], що складають режим кооперативної безпеки. Режим кооперативної безпеки є низкою принципів, норм та процедур прийняття

рішень, навколо яких очікування акторів міжнародних відносин сходяться у певній сфері міжнародного життя [2].

До аналізу кооперативної безпеки Асоціації країн Південно-Східної Азії варто підійти з онтологічної точки зору, як це зробили Р.Коєн та М.Міхалка у книзі «Кооперативна безпека: Нові горизонти для міжнародного порядку» [3], адже елементи кооперативної безпеки прослідковувалися як до самого започаткування Асоціації, так і до 1990-х рр., коли концепція, що розглядається, отримала наукове обґрунтування і поширення. Наприклад, подібним елементом кооперативної безпеки можна вважати Договір про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії від 24 лютого 1976 р. [4], підписантами якого є не тільки держави-члени АСЕАН, а також 47 інших держав поза межами Асоціації [5], що свідчить про бажання кооперуватися з АСЕАН на основі вироблених нею норм. Іншим схожим елементом може слугувати Договір про вільну від ядерної зброї зону в Південно-Східній Азії від 15 грудня 1995 р. (англ. «Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone», далі – SEANWFZ) [6]. Оскільки режими кооперативної безпеки містять угоди про обмеження озброєння чи кодекси поведінки, то згадані вище договори та інші, укладені в межах АСЕАН, становлять режими кооперативної безпеки у Південно-Східній Азії та ширшому Азійсько-Тихоокеанському регіоні, коли держави цього регіону є учасниками міжнародних угод АСЕАН.

Під час розгляду становлення АСЕАН та режиму її кооперативної безпеки слід зазначити, що перші спроби регіонального співробітництва у ПСА датуються другою половиною 50-х рр. XX століття. Так у 1958 р. прем'єр-міністр Малайської Федерації (1948–1963 рр.), до складу якої входили Малайзія і Сінгапур, І.А. Рахман запропонував укласти Договір про оборону, до якого запросив усі держави ПСА, окрім Демократичної Республіки В'єтнам і Південного В'єтнаму [7]. У 1959 р. І.А. Рахман висунув ще одну ініціативу – укладання Договору країн Південно-Східної Азії про дружбу та економічне співробітництво з можливістю приєднання до нього Тайваню, Японії та Південної Кореї. Ці пропозиції не підтримали такі країни: Лаос, Індонезія, Бірма (з 1989 р. – М'янма) та Камбоджа через дотримання політики неприєднання і небажання бути в одній організації з державами, які належать до військово-політичних союзів з країнами Заходу, наприклад, з Таїландом та Філіппінами, що входили разом із США, Великобританією, Францією, Австралією та Новою Зеландією до СЕАТО (Манільського пакту), тобто до Організації Договору Південно-Східної Азії (1955–1977 рр.) [8]. Також дотримання Таїландом і Філіппінами, а з другої половини 60-х рр. XX століття Малайзією, Сінгапуром та Індонезією антикомуністичних позицій унеможливлювало співпрацю з комуністичним В'єтнамом [7]. Такий рівень недовіри робив неможливим започаткування режиму кооперативної безпеки, що збігається з теоретичними надбаннями Г.Хардінга про кореляцію кооперативної безпеки з категорією недовіри. Якщо рівень недовіри високий, то застосування кооперативної безпеки зазнає невдачі [9], у цьому випадку на стадії планування, тобто висунення ініціативи про співробітництво.

Загалом варто констатувати, що до другої половини 60-х рр. XX століття в регіоні ПСА спостерігалася ворожість внаслідок конфліктних ситуацій, зокрема між Малайзією та Філіппінами за регіон Сабах у 1963 р., між Малайзією та Індонезією за Борнео, Західну Малайзію, що увійшла в історіографію як період «конфронтації» (1963–1966 рр.) [10]. На думку Р.Еммерса, саме політика «конфронтації», що проводилася Індонезією за Сукарно (1945–1966), була основним джерелом внутрішньорегіонального антагонізму в ПСА [11, с. 11].

Перша частково вдала спроба створити організацію для сприяння кооперації була зроблена Малайською Федерацією, Філіппінами і Таїландом 31 липня 1961 р. [7, с. 57–58] із заснуванням Асоціації Південно-Східної Азії (далі – АСА), яка була спрямована на розвиток співробітництва в соціально-економічній, науковій та культурній галузях, а також була покликана сприяти регіональним консультаціям та стабільності задля захисту інтересів внутрішньої безпеки країн-членів. Тобто АСА розглядалася як інструмент сприяння діалогу [11, с. 12], а її утворення стало можливим внаслідок ведення схожої політики державами-засновниками, що ґрунтувалася на антикомунізмі, ринковій економіці та партнерстві з західними державами. Водночас Індонезія не доєдналася саме через прозахідну спрямованість АСА [12]. АСА через напружені відносини між Малайзією та Філіппінами внаслідок територіальної суперечки за регіон Сабах де-факто припинила функціонування у 1963 р., хоча формально проіснувала до 1967 р. [7].

Частковий успіх АСА пов'язаний із її інституційним наступництвом. Зокрема, до органів Асоціації входили щорічні зустрічі міністрів закордонних справ, Спільна робоча група, яка функціонувала між засіданнями міністрів, а також Постійний комітет, що очолювався міністром закордонних справ країни, яка головує, за участі послів інших держав-членів. Схожа структура була притаманна АСЕАН на початку функціонування [13], зокрема, щорічна зустріч міністрів закордонних справ, постійний комітет як спільна робоча група в АСА, національний секретаріат як постійний комітет АСА. За твердженням Р.Еммерса, АСЕАН – «це розширена АСА, яка отримала нове ім'я» [11, с. 13]. Однак це стосується виключно інституційної складової і розширеного складу учасників – до АСЕАН, на відміну від АСА,

приєдналася Індонезія через бажання розпочати міжнародну реабілітацію свого іміджу після проведеної політики «конфронтації» [11, с. 13].

Після започаткування АСА була ще одна спроба запустити кооперацію у ПСА: 31 липня 1963 р. Малайська Федерація, Філіппіни та Індонезія створили Мафіліндо – утворення, що функціонувало лише місяць, протягом серпня 1963 р. [7]. Причиною розвалу цієї організації були сутички між Індонезією та Малайзією протягом 1963–1966 рр. за територію Борнео, Західної Малайзії, після розпаду Малайської Федерації у вересні 1963 р. із проголошенням незалежності Малайзії та Сінгапуру від Великобританії. Тож саме політика «конфронтації» між Індонезією та Малайзією стала причиною швидкого завершення функціонування Мафіліндо [12].

Проте, незважаючи на територіальні протиріччя й атмосферу недовіри між державами ПСА, у середині 60-х рр. XX століття у всьому регіоні виникли суттєві економічні проблеми. Вони полягали у погіршенні становища країн ПСА у світовому господарстві, оскільки зростали ціни на готову продукцію, а держави ПСА були сировинно орієнтовані, що призвело до гальмування економічного зростання зазначеного регіону через диспаритет сировини до готової продукції [13]. Крім цього, у 1965 р. розпочався процес поліпшення відносин між деякими країнами ПСА. Так у вересні 1965 р. почався процес нормалізації між Малайзією та Індонезією, коли до влади прийшов М.Сухарто (1966–1998 рр.), скинувши Сукарно (1950–1966 рр.) [7], а з обранням Ф.Маркоса президентом Філіппін у листопаді 1965 р. почали налагоджуватися філіппінсько-малайзійські відносини. Таким чином, провідну роль у нормалізації відносин та активізації співробітництва між некомуністичними та не нейтральними державами ПСА стали представники національних еліт, які прагнули як забезпечити стабільність, безпеку та економічне зростання своїх держав в регіоні, так і унеможливити поширення комуністичних рухів у межах своїх територій через співробітництво із сусідами.

Саме завершення конфронтації між Індонезією та Малайзією та існуванням економічних проблем у ПСА створили можливості для регіональної кооперації, тому у 1967 р. міністр закордонних справ Королівства Таїланд Т.Коман (1959–1971 рр.) висунув ініціативу щодо заснування регіональної організації, яка була створена 8 серпня 1967 р. шляхом підписання Бангкокської декларації міністрами закордонних справ Індонезії, Малайзії, Сінгапуру, Таїланду та Філіппін, що дало початок новій міжнародній організації – Асоціації країн Південно-Східної Азії (АСЕАН) [12]. Отже, АСЕАН була створена для сприяння регіональному примиренню в межах інституціоналізованої структури діалогу, що дозволяє зосередити ресурси на економічному розвитку в інтересах безпеки внутрішнього режиму країн-членів. Тож, на думку Р.Еммерса, АСЕАН було засновано як режим кооперативної безпеки, спершу спрямований на забезпечення внутрішньої безпеки [11, с. 13].

У процесі аналізу Бангкокської декларації [14] варто наголосити на трьох важливих моментах. По-перше, останній пункт преамбули містить пункт про те, що «іноземні бази є тимчасовими і не будуть використовуватися прямо чи опосередковано для підризу національної незалежності» [14]. Це свідчить про чутливість питання невтручання у внутрішні справи, яке є основоположним для розуміння відносин держав ПСА між собою та функціонування самої АСЕАН. Крім цього, це положення можна тлумачити через призму того, що бажання країн-засновниць, а особливо Індонезії, полягало в тому, щоб створити організацію, яка б функціонувала автономно без прямої чи опосередкованої участі позарегіональних акторів, особливо США, КНР та СРСР [11, с. 30]. По-друге, у пункті 4 зазначається, що «Асоціація відкрита для участі всіх держав регіону Південно-Східної Азії», тобто очікувалося, що в у певній перспективі до неї доєднаються інші країни ПСА, що відбулося у 1984 р. – до АСЕАН приєднався Бруней, та у 1990-х рр. (у 1995 р. членом став В'єтнам, у 1997 р. – Лаос і М'янма, а в 1999 р. – Камбоджа). Таким чином, тут існував принцип інклюзивності та універсальності, адже участь була можливою за умов дотримання, наприклад, принципів ООН. По-третє, у пункті 5 йдеться про те, що «Асоціація представляє колективну волю держав Південно-Східної Азії пов'язати себе разом у дружбі та співробітництві та забезпечити своє населення через спільні зусилля» [14]. Тобто тут простежуються елементи кооперативної безпеки через бачення свого спільного майбутнього під час співробітництва, тому наявна складова можливих спільних довгострокових інтересів, щоб забезпечити безпеку своїх народів через кооперацію у межах організації. Однак варто зауважити, що установчий документ – це декларація, у якій вказана не конкретна, а загальна межа співпраці. Тож вибір найменування документа тут теж важливий, оскільки вказує на неготовність держав-засновниць АСЕАН брати на себе конкретні зобов'язання з просування регіональної кооперації.

Бангкокська декларація 1967 р. наголошує виключно на соціальній та економічній кооперації. У Бангкокській декларації відсутні слова, які б прямо вказували на політичне співробітництво, що дає підстави стверджувати про неготовність держав-засновниць АСЕАН розпочинати розгляд чутливих політичних питань на зразок проблем спірних раніше територій Сабах, Борнео тощо одразу після заснування Асоціації. Однак утворений Декларацією вищий орган Асоціації – Зустріч міністрів закордонних справ АСЕАН – став основним інструментом діалогу з безпекових питань, які спільно обговорювалися державами-засновницями [11, с. 14], тому Бангкокська декларація, попри свою

декларативну природу, створила початковий майданчик для просування кооперативної безпеки в межах ПСА.

Проте станом на 1967 р. дотримання політики антикомунізму 5-ма державами-членами АСЕАН та партнерство із країнами Заходу, зокрема із США, призвели до неможливості приєднання до Асоціації Лаосу, Бірми (М'янми з 1989 р.) та Камбоджі, які зі свого боку дотримувалися політики нейтралітету. Щодо В'єтнаму, то на той час він розглядав АСЕАН як ворожу до себе структуру, адже деякі країни АСЕАН, зокрема Таїланд і Філіппіни, надавали США підтримку у веденні війни проти В'єтнаму: на їх території були військові бази США, а, окрім цього, вони направляли свої військові підрозділи на допомогу американським військам у Південний В'єтнам. Своєю чергою на території Сінгапуру проводився ремонт військової техніки США [10].

Для більш детального розгляду поступу АСЕАН слід звернутися до періодизації її діяльності, щоб мати змогу ґрунтовніше дослідити історичний етап її функціонування у контексті кооперативної безпеки. Таким чином, за основу взято періодизацію, представлену І.Крупенею. Так науковиця виокремлює 4 етапи діяльності АСЕАН: формування (1967–1977 рр.); конфлікт щодо території Індокитаю під впливом В'єтнаму (1978–1989 рр.) – запропонований період розширений на два роки (до 1989 р.), що краще відображає становище регіональної безпеки ПСА з урахуванням всього строку агресії В'єтнаму проти Камбоджі до 1989 р. включно; мирне розширення і період кризи (1990–1997 рр.); новий регіоналізм та інституційна розбудова (1998–2019 рр.) [15, с. 76].

Під час аналізу першого періоду (1967–1977 рр.) слід наголосити на таких подіях і документах: Коррехідорська справа (англ. «Corregidor Affair») 1968 р. [12], Декларація про зону миру, свободи та нейтралітету від 27 листопада 1971 р. [16], Декларація згоди АСЕАН [17] та Договір про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії [4] (обидва документи від 24 лютого 1976 р.).

Коррехідорська справа стосується оспорюваного між Малайзією та Філіппінами регіону Сабах. Так у березні 1968 р. Малайзія виявила, що Філіппіни тренують бійців на острові Коррехідор для вторгнення в згаданий вище регіон [11, с. 10]. Як наслідок, малайзійсько-філіппінські відносини погіршилися, однак кейс Коррехідору важливий з двох причин. По-перше, він свідчить, що створення АСЕАН та установчої межі співробітництва – Бангкокської декларації 1967 р. – лише створило можливість для налагодження відносин країн-засновниць, тому Коррехідорська справа є підтвердженням зародкового етапу режиму кооперативної безпеки Асоціації, оскільки Декларація 1967 р. стала тільки першим кроком до вироблення режиму кооперативної безпеки. Крім цього, кейс Коррехідору є свідченням того, що декларативного документа не достатньо для вироблення та активного застосування спільно узгоджених норм, а також підтвердження теоретичного здобутку Г.Хардінга щодо рівня недовіри і кооперативної безпеки. По суті, недовіра з боку Філіппін і підготовка до вторгнення в Сабах могла дискредитувати норми Бангкокської декларації і підірвати режим кооперативної безпеки, який тільки зароджувався. Однак друга причина важливості Коррехідорської справи допомогла налагодити відносини. Так цей кейс став, на думку Р.Еммерса, єдиним прикладом спроби превентивної дипломатії у межах Асоціації. Вона стосувалася того, що президент Індонезії Сухарто (1966–1998 рр.) втрутився у переговори між Малайзією та Філіппінами на другій щорічній зустрічі міністрів закордонних справ АСЕАН у серпні 1968 р., запропонувавши провести приватну зустріч, що посприяло зменшенню напруги між згаданими вище державами [11, с. 16]. Цей випадок свідчить про доцільність тези Р.Еммерса про те, що кооперативна безпека в межах АТР регулює клімат міжнародних відносин, однак не вирішує конфлікти [11], оскільки, на прикладі Коррехідорської справи, Філіппіни у вересні 1968 р. без погодження з країнами-засновницями АСЕАН чи напряду з Малайзією внесли регіон Сабах до складу своєї території. Крім цього, це свідчить про неспроможність на початковому етапі функціонування АСЕАН вирішувати конфлікти держав-членів.

Наступною важливою подією діяльності Асоціації є прийняття Декларації про зону миру, свободи та нейтралітету (англ. «Zone of Peace, Freedom, and Neutrality», далі – ZOPFAN) від 27 листопада 1971 р. [16]. Під час розгляду ZOPFAN потрібно звернути увагу на три факти. По-перше, документ констатує подальше закріплення основоположного принципу Асоціації щодо невтручання у внутрішні справи, підживлене бажанням уникнути втручання ззовні. Так одним із положень преамбули в ZOPFAN є «визнаючи право кожної держави, малої чи великої, провадити своє національне існування вільно від зовнішнього втручання, адже це втручання негативно вплине на її свободу, незалежність і цілісність» [16]. Подібне невтручання слід сприймати через призму того, що держави-засновниці АСЕАН прагнули досягнути миру і стабільності в межах Асоціації виключно внутрішньорегіональними силами без покладання на позарегіональні держави, особливо на США, щоб не стати інструментом і об'єктом політики когось іншого. Крім цього, за твердженням Р.Еммерса, укладання ZOPFAN стало результатом компромісу між Індонезією, з одного боку, яка бачила ПСА – як повністю вільний від зовнішнього втручання регіон через його неприєднання до біполярного протистояння США та СРСР, та іншими країнами-засновницями, з іншого боку, зокрема Малайзією, котра висунула ініціативу нейтралізувати ПСА через безпекові гарантії великих держав передусім США, СРСР та Китаю. Тож ZOPFAN закріпив

таке положення справ, коли у країнах-засновницях, наприклад, у Малайзії, існували ще військові бази позарегіональних держав, зокрема США, однак проголошувався принцип нейтралітету приєднатися, по суті, до протистояння комунізму та ліберальної демократії, що доводить бажання країн ПСА, які входили до АСЕАН, слідувати політиці неприєднання.

По-друге, ZOPFAN, як і Бангкокська декларація, містить принцип інклюзивності, властивий кооперативній безпеці в АТР. Це можна побачити у положенні преамбули: «вважаючи, що при потребі вирішення чинних викликів потрібно кооперувати з усіма мирними та свободолюбивими державами, як у межах, так і поза межами регіону [ПСА] у просуванні глобального миру, стабільності та гармонії» [16]. Цей пункт також можна інтерпретувати, як розуміння неподільності регіональної та світової безпеки і як те, що безпека АТР залежить, зокрема і від безпеки в ПСА.

По-третє, ZOPFAN містить схвалення країнами-засновницями АСЕАН утворення зон, вільних від ядерної зброї, «з метою просування глобального миру та безпеки шляхом зменшення кількості осередків міжнародних конфліктів і напруження» [16]. Таким чином, у ZOPFAN закладається зацікавлення у створенні вільної від ядерної зброї зони, що визначається як один із можливих режимів кооперативної безпеки, адже передбачає відмову від певного виду озброєння, що потенційно зменшує його кількість загалом. Тож ZOPFAN можна вважати першим кроком і основою для ухвалення у 1995 р. Договору про вільну від ядерної зброї зону у Південно-Східній Азії.

Наступною важливою подією у діяльності АСЕАН став перший саміт глав держав та урядів у лютому 1976 р. Його скликанню передувало те, що протягом 1970-х рр. змінилося безпекове середовище у ПСА: США вийшли з війни у В'єтнамі у 1973 р., сам В'єтнам став повністю комуністичним у 1975 р., а наприкінці того ж року у Лаосі також утвердився комуністичний режим [11]. Таким чином, перед загрозою поширення комунізму країни-засновниці Асоціації вирішили поглибити інституційне співробітництво шляхом проведення самітів глав держав та урядів, а також через прийняття двох важливих документів – Балійської декларації згоди І (далі – БДЗ І) та Договору про дружбу та співробітництво у Південно-Східній Азії. Тож певною мірою спільне сприйняття комунізму як загрози для безпеки всередині країн-засновниць АСЕАН стало стимулом до продовження і розширення співпраці, тобто щораз чіткіше спостерігалось спільне бачення проблем, що сприяло поступовому утвердженню спільноти безпеки АСЕАН.

Під час аналізу БДЗ І варто виокремити декілька важливих моментів. По-перше, хоча документ за найменуванням є декларацією, однак він містить конкретніші положення про інтенсифікацію кооперації, ніж Бангкокська декларація чи ZOPFAN. Крім цього, у БДЗ І йдеться про широкий спектр поступу співробітництва: від економіки до культури та інформаційної сфери. Таким чином, виразно представлено принцип комплексності співробітництва, що властивий кооперативній безпеці. По-друге, вперше окремою частиною визначено політичне співробітництво, чого не спостерігалось ні в Бангкокській декларації, ні в ZOPFAN від 1971 р. Також, за твердженням Р.Еммерса, БДЗ І наділило АСЕАН політичною ідентичністю [11, с. 18] не тільки через закріплення положень про покращення інституційної складової, наприклад, через створення Секретаріату АСЕАН для посилення політичного співробітництва чи сприяння гармонізації поглядів і координації позицій щодо певних питань [17], а й через закріплення самого словосполучення «регіональна ідентичність», яке згадується двічі у документі. Це свідчить про поступ до спільноти безпеки через формування спільної ідентичності, заходами вироблення якої, згідно з БДЗ І, є культурна та інформаційна сфера для вибудовування «відчуття регіональної ідентичності» та створення «сильної спільноти АСЕАН, яку будуть поважати усі держави на основі взаємовигідних відносин» [17].

По-третє, у плані виключно безпекової складової у документі було представлено принцип національної і регіональної стійкості, який означав викорінення загроз, породжених підризом національної та регіональної стабільності відповідно. Цей принцип був спрямований всередину Асоціації, тобто для її внутрішнього посилення, і містив підхід про неподільність безпеки: національна безпека залежить від регіональної і навпаки.

По-четверте, Р.Еммерс констатує, що БДЗ І виключав військове співробітництво [11, с. 18]. Дійсно у Декларації згоди немає згадки про такий вид кооперації, однак згадано про співробітництво у сферах м'якої безпеки як спільної дії стосовно пом'якшення наслідків стихійних лих чи запобігання та викорінення нелегального обігу наркотиків [17]. Це можна інтерпретувати через принцип невтручання у внутрішні справи, оскільки співробітництво у галузі жорсткої військової безпеки могло привести до вироблення колективної безпеки, за якої внутрішня загроза всередині однієї з держав-засновниць могла б вважатися прямою загрозою й для інших членів, що створювало додаткові стимули для втручання у внутрішні справи такої держави-засновниці. Крім цього, просування жорсткої безпеки конфліктувало б з бажанням створити у ПСА зону миру, свободи та нейтралітету, як це було погоджено у ZOPFAN від 1971 р. М'яка ж безпека уможливлювала безпекове співробітництво і визначала довгострокові спільні проблеми, які варто вирішити, тобто сприяла виробленню спільноти безпеки АСЕАН.

Іншим документом, укладеним на саміті АСЕАН на Балі, є Договір про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії [4]. Його головна важливість у тому, що він став спершу кодексом поведінки для держав-засновниць Асоціації щодо ведення їх відносин між собою та в регіоні ПСА, а згодом і для позарегіональних акторів – в АТР і не тільки, що відбулося після внесення відповідних змін до договору у 1987 р. Першою державою, яка приєдналася до ТАС з-поза ПСА стала Папуа Нова Гвінея у 1989 р. Декілька наступних приєднань стосувалися: Китаю та Індії у 2003 р., Японії у липні 2004 р., Південної Кореї у листопаді того ж року, Австралії у грудні 2005 р., Франції у 2007 р., США та ЄС у 2009 р., України у 2021 р. тощо [18].

Проаналізувавши документ, варто виокремити зазначене далі. По-перше, найменування документа – договір, тобто він обов'язковий до виконання сторонами, які його підписали. Таким чином, ТАС у статті 2 закріпив принципи, на яких повинні базуватися відносини між його підписантами. Вони в основному дублюють універсальні принципи ООН, наприклад, невтручання у внутрішні справи, мирне розв'язання конфліктів, відмова від погрози силою [4] тощо. Іншими принципами, закріпленими в ТАС, є ефективне співробітництво та свобода від зовнішнього втручання [4], що, як було проаналізовано вище, становить основоположний принцип ведення відносин на базі співробітництва в АСЕАН. По-друге, Договір, як і БДЗ І, містить поняття «стійкості», яке також наводиться з позиції її взаємопов'язаності на національному та регіональному рівнях. По-третє, ТАС у статтях 14–15 містить інструмент для вирішення конфліктів «через регіональні процеси» – Вищу Раду (далі – ВР), яка може рекомендувати посередництво (англ. «good office»), медіацію, судовий розгляд чи примирення. Однак цей інституційний механізм досі не був використаний [19].

Загалом варто констатувати, що перший період функціонування АСЕАН, етап формування (1967–1977 рр.), характеризується двома особливостями. По-перше, йому притаманне покращення клімату між державами-засновницями. Це стосується, наприклад, покращення філіппінсько-малайзійських відносин у 1969 р. після Коррехідорської справи 1968 р. чи потепління між Сінгапуром та Індонезією після 1973 р. та Сінгапуром і Малайзією після 1972 р. [7]. Нормалізація відносин відбулася після взаємних офіційних візитів лідерів держав, що підтверджує тезу про те, що під час першого етапу діяльності АСЕАН кооперативна безпека стосувалася покращення клімату у відносинах між державами-засновницями. Таким чином, провідна роль у зародженні кооперативної безпеки належить національним елітам держав ПСА, які входили тоді до Асоціації. По-друге, виробленню саме режиму кооперативної безпеки варто завдячувати нормативній базі АСЕАН, яка стосується її провідних документів – Бангкокської декларації 1967 р., ZOPFAN від 1971 р., Декларації згоди та ТАС від 1976 р. [20, с. 127]. Підсумовуючи викладене вище, створення АСЕАН стало спробою налагодити клімат регіональних відносин шляхом уникнення конфліктів, а не за допомогою превентивної дипломатії [11, с. 17]. Водночас важливу роль у поступі АСЕАН відіграв Балійський саміт 1976 р., головним результатом якого було те, що Асоціація буде вирішувати безпекові питання політичними й економічними засобами на мирних і неконфронтаційних засадах, а не за допомогою військових методів, таких як інтервенція [11, с. 20]. Тож відсутність механізмів накладання санкцій чи інструментів для врегулювання конфліктів за допомогою АСЕАН обгрунтовується основоположною нормативною базою АСЕАН, викладеною вище і погодженою на зустрічах міністрів закордонних справ та глав держав і урядів країн-засновниць Асоціації.

Щодо другого етапу функціонування Асоціації, а саме конфлікту стосовно територій Індокитаю під впливом В'єтнаму (1978–1989 рр.), то тут основну увагу слід звернути на окупацію зазначеною вище державою Камбоджі у грудні 1978 р. і на дії АСЕАН у цьому аспекті.

Тематика Третього індокитайського конфлікту, що буде тут означати зазначені вище агресивні дії В'єтнаму проти Камбоджі, домінувала 12 років (1978–1990 рр.) у діяльності АСЕАН [11, с. 21]. Оскільки цей період майже повністю збігається із визначеною періодизацією І.Крупені, то розгляд кооперативної безпеки тут стосуватиметься спільного дипломатичного фронту держав-засновниць АСЕАН, а згодом і Брунею, який приєднався до Асоціації у 1984 р., щодо засудження агресії з боку В'єтнаму.

Основним здобутком періоду, що розглядається, є вироблення АСЕАН колективної дипломатії [12]. Так у вересні 1979 р. Асоціація стала спонсором резолюції Генеральної Асамблеї ООН, що підтверджувала легітимність скинутого червоними кхмерами уряду Демократичної Кампучії, а також резолюції від листопада того ж року стосовно вимоги припинення вогню у Камбоджі, виведення іноземних військ, передусім в'єтнамських, та наголошення про право камбоджійців на самовизначення. Після цього АСЕАН кожного року на Генеральній Асамблеї ООН лобіювала за засудження окупації Камбоджі В'єтнамом. Зокрема, у 1982 р. Асоціація допомогла створити коаліційний уряд Демократичної Кампучії для збереження місця опозиції в ООН та продовження політики засудження в'єтнамської агресії. Таким чином, АСЕАН запобігла міжнародному визнанню льяльковського режиму В'єтнаму в Пномпені [10].

Загалом можна констатувати, що подібні дії АСЕАН сприяли її політичному і дипломатичному поступу. Це допомогло трансформувати АСЕАН у впізнавану та шановану міжнародну дипломатичну

спільноту [11, с. 29], що знову свідчить про просування у бік формування безпекової спільноти та сприяння спільного бачення регіональних загроз.

Крім цього, політичне та дипломатичне засудження агресії В'єтнаму стало прикладом кооперації стосовно зовнішньої воєнної загрози, чого раніше не спостерігалось при кооперативній безпеці Асоціації. Тож можна констатувати, що спільна загроза поза межами АСЕАН стала рушієм для початку розширення кооперативної безпеки не тільки на держави-члени та в перспективі на інші країни ПСА, а й на позарегіональних акторів, що можна підтвердити внесенням змін до ТАС у 1987 р. про можливість приєднання позарегіональних держав. Це також стосується й Договору про вільну від ядерної зброї зону в ПСА від 1995 р.

Однак кооперативні дії АСЕАН щодо агресії В'єтнаму у ПСА були виключно політико-дипломатичними. Це свідчить, що кооперативній безпеці Асоціації країн Південно-Східної Азії не був властивий військовий вимір. Крім цього, АСЕАН мала опосередковане значення у вирішенні камбоджійського питання, що підтверджує незначний вплив кооперативної безпеки на вирішення військових та/або зовнішніх загроз [11, с. 22].

Щодо третього періоду функціонування АСЕАН – мирного розширення та кризи, який тривав протягом 1990–1997 рр., то він важливий з огляду на кооперативну безпеку з трьох причин. По-перше, за цей етап вдалося досягнути принципу інклюзивності та всеохопності у плані розширення АСЕАН на майже всю ПСА, окрім Східного Тимора, який здобув незалежність у 2002 р. Так у 1995 р. приєднався В'єтнам, у 1997 р. – Лаос і М'янма, а в 1999 р. – Камбоджа, що перетворило АСЕАН на режим кооперативної безпеки на майже всій території ПСА. Це також є свідченням універсальності норм АСЕАН для гетерогенних режимів: як авторитарних на зразок М'янми, Лаосу, Брунею, В'єтнаму і Камбоджі, авторитарних – Сінгапуру, Малайзії, так і демократичних – Філіппін, Таїланду чи транзитних, як Індонезія, станом на 1999 р.

По-друге, за цей період було прийнято Договір про вільну від ядерної зброї зону в Південно-Східній Азії від 15 грудня 1995 р. [6]. Цей документ встановлює ще один режим кооперативної безпеки в ПСА на додачу до ТАС, а також доповнює режим, встановлений ZOPFAN, про що напругу йдеться у п'ятому положенні преамбули – «утворення вільної від ядерної зброї зони у Південно-Східній Азії, як важливого компонента Декларації про зону миру, свободи та нейтралітету» [6]. Тобто, з одного боку, SEANWFZ є окремим режимом кооперативної безпеки, оскільки встановлює співробітництво усіх держав ПСА в новій для них сфері – непоширення ядерної зброї, заборони її використання у межах всього регіону, що стосується як території усіх країн Асоціації, так і їхніх відповідних континентальних шельфів та виключних економічних зон; створення окремих інституцій для дотримання Договору, зокрема Комісії SEANWFZ та Виконавчого Комітету, зокрема, слід зауважити, що рішення Комісії можуть прийматися шляхом кваліфікованої більшості, якщо не вдасться досягнути консенсусу [6]. З іншого боку, SEANWFZ за самим визначенням у Договорі є складовою частиною зони миру, свободи та нейтралітету у ПСА, тому відбувається нашарування режимів кооперативної безпеки, які доповнюють одне одного, а це не суперечить самій суті кооперативної безпеки, яка може мати різні форми, водночас й формат договорів про обмеження озброєнь. Крім цього, існування режиму чи режимів кооперативної безпеки не суперечить іншим можливим безпековим режимам, тому прийняття SEANWFZ варто сприймати як ще один щабель до підтримання міжнародного миру, зокрема й в АТР.

Також варто зазначити, що разом із прийняттям SEANWFZ було ухвалено протокол до нього [21], який могли підписувати позарегіональні держави, щоб сприяти більшій безпеці ПСА шляхом погодження не використовувати погрозу ядерною зброєю чи її використання проти країн ПСА. У протоколі, а саме у статті 3, зазначено, що він відкритий для підписання п'ятьма офіційно визнаними ядерними державами – США, КНР, Великобританією, РФ та Францією. Це свідчить про бажання АСЕАН не тільки створити і підтримувати режим кооперативної безпеки в межах регіону та між своїми державами-членами, а також поширити його на позарегіональний рівень, щоби гарантувати більшу безпеку ПСА, а отже й АТР. Однак протокол так і не був підписаний жодною із наведених вище ядерних країн [22] насамперед через небажання зазначених ядерних держав надавати негативні безпекові гарантії – незастосування ядерної зброї чи погрози нею проти неядерних країн, у цьому випадку проти країн-членів АСЕАН, а також через небажання територіально поширювати SEANWFZ на континентальні шельфи та виключні економічні зони країн-учасниць АСЕАН [23].

По-третє, важливе значення для кооперативної безпеки відіграли наслідки Азійської фінансової кризи 1997–1998 рр., що почалася після обвалу тайландського бату у липні 1997 р., згодом поширившись на інші країни Південно-Східної та Східної Азії [24]. Відповіддю на цю кризу були зміцнення та розбудова інституційної спроможності АСЕАН. Так, була започаткована 4 жовтня 1998 р. ініціатива «Наглядний процес АСЕАН», метою якої було попередити майбутні кризи через механізм вільного обміну думок і даних між міністерствами фінансів країн-членів АСЕАН. Крім цього, був підписаний і документ «Бачення АСЕАН-2020» [25] від 15 грудня 1997 р., який, по суті, констатував вироблення безпекової спільноти у межах Асоціації. У «Баченні АСЕАН-2020» чітко вказано, що «АСЕАН створила

спільноту держав Південно-Східної Азії, які є в мирі між собою та зі світом», що підкріплюється довгостроковим бажанням перетворити Асоціацію на концерт південно-східноазійських держав. Варто наголосити на можливому розрізненні понять «спільнота» та «концерт»: перше свідчить про спільне бачення майбутнього через мирне співробітництво на базі колективних довготривалих інтересів, а друге – про сприяння більшій гомогенності, сполученості між державами ПСА. Також у «Баченні АСЕАН–2020» сформована ціль Асоціації стати «ефективною потугою для миру, справедливості та спокою в Азійсько-Тихоокеанському регіоні та у світі» [25]. Це свідчить про певне переосмислення своєї безпекової ролі із суто внутрішньорегіональної чи всерегіональної у межах ПСА до її розширення в ширших межах АТР.

Крім цього, тоді ж було ухвалено Ханойський план дій на 1999–2004 рр. [26] щодо імплементації «Бачення АСЕАН–2020». Хоча у цьому документі комплексно представлено сфери посилення співробітництва: від економічної до культурної та безпекової, однак в основному йдеться про заходи економічного та фінансового відновлення після найгострішої фази Азійської фінансової кризи у 1997 р. Проте Ханойський план дій становить собою продовження тих трендів у кооперативній безпеці АСЕАН, які було зазначено вище, особливо після прийняття SEANWFZ. Для підтримки і забезпечення безпеки всередині Асоціації будуть просуватися вже наявні режими кооперативної безпеки як ТАС, так і SEANWFZ при одночасному зміцненні національної та регіональної стійкості. Крім того, велику увагу зосереджено на розширенні кооперативної безпеки АСЕАН шляхом участі у ній позарегіональних держав у форматі діалогового партнерства, яке розпочалося у 1974 р. і наразі охоплює 11 діалогових партнерів, а саме: Австралію, Великобританію, ЄС, Індію, Канаду, Китай, Нову Зеландію, Республіку Корею, росію, США та Японію [27] шляхом їхнього приєднання до ТАС. Таким чином, як «Бачення АСЕАН–2020», так і Ханойський план дій свідчать про екстраполяцію режиму кооперативної безпеки АСЕАН назовні, тобто поза межі ПСА. Своєю чергою це є доказом сформованості АСЕАН як безпекової спільноти, що прослідковується у «Баченні АСЕАН–2020» [25], а також усвідомлення своєї безпекової ролі як такої, яка вже не обмежується виключно ПСА, а простягається і на АТР передусім через Договір про дружбу та співробітництво у Південно-Східній Азії як основоположного кодексу поведінки для держав-членів АСЕАН та її діалогових партнерів за межами ПСА.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Протягом 1967 – кінця 80-х рр. XX століття поступ кооперативної безпеки АСЕАН в онтологічному плані відбувався виключно в межах ПСА. Доробок АСЕАН протягом цього періоду сприяв формуванню ґрунтовної нормативної межі співробітництва, заснованої на елементах кооперативної безпеки: багатосторонності, принципу невтручання у внутрішні справи та інклюзивності, що містяться у Бангкокській декларації від 1967 р., Декларації про зону миру, свободи та нейтралітету від 1971 р., Балійській декларації згоди I та Договорі про дружбу та співробітництво у Південно-Східній Азії від 1976 р. Ці документи заклали основу режиму кооперативної безпеки АСЕАН – спільно визнаних норм та принципів співробітництва у ПСА.

Перші ж спроби екстраполяції режиму кооперативної безпеки АСЕАН стосуються політико-дипломатичного заперечення на міжнародному рівні агресії В'єтнаму проти Камбоджі. Проте більш інтенсивно екстраполяція режиму кооперативної безпеки АСЕАН почалася із другої половини 80-х рр. XX століття. Інструментами такої екстраполяції стали Договір про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії від 1976 р. як успішний кейс можливості поширення норм режиму кооперативної безпеки на велику кількість позарегіональних акторів та Договір про вільну від ядерної зброї зону в Південно-Східній Азії від 1995 р. як приклад успішного внутрішнього слідування кооперативній безпеці у межах АСЕАН, проте не успішного в екстраполяції поза межі ПСА. Таким чином, головним режимом кооперативної безпеки АСЕАН у ПСА та АТР залишається Договір про дружбу та співробітництво у Південно-Східній Азії від 1976 р.

Перспективи подальших досліджень онтологічного поступу кооперативної безпеки АСЕАН та її режиму кооперативної безпеки можуть стосуватися як дослідження прогресу кооперативної безпеки АСЕАН у XXI столітті, так і аналізу та розвитку механізму діалогового партнерства АСЕАН+ з державами АТР, зокрема Австралією, Канадою, Китаєм, Новою Зеландією, Республікою Кореєю, росією, США та Японією, а також іншими діалоговими партнерами – Великобританією, ЄС та Індією. Дослідження кооперативного безпекового механізму «АСЕАН+» дозволить окреслити режим кооперативної безпеки АСЕАН у ПСА та АТР загалом та безпекову політику АСЕАН, зокрема, із кожним з 11 її діалогових партнерів. Важливо також проводити дослідження інших механізмів кооперативної безпеки АСЕАН, а саме становлення та поступу Регіонального форуму АСЕАН, Саміту країн Східної Азії та Зустрічі міністрів оборони АСЕАН+, що сприятиме комплексному представленню безпекової політики АСЕАН та архітектури безпеки в АТР загалом.

References:

1. Vartovnyk, I., (2025), «Formation and Development of the Asean Political-Security Community», *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. International relations*, No. 1 (60), pp. 90–95, doi: 10.17721/1728-2292.2025/1-60/90-95.
2. Vartovnyk, I., (2025), «Development of the Cooperative Security Concept and Specifics of Its Application in the Asia-Pacific Region», *Society and Security*, No. 2 (8), pp. 14–21, doi: 10.26642/sas-2025-2(8)-14-21.
3. Cohen, R. and Mihalka, M. (2001), *Cooperative security: new horizons for international order*, Garmisch-Partenkirchen, The Marshall Center Papers, [Online], available at: https://www.marshallcenter.org/sites/default/files/files/2020-04/mc-paper_3-en.pdf
4. Verkhovna Rada Ukrainy, (2024), *Dohovor pro druzhbu ta spivrobotnytstvo v Pivdenno-Skhidnii Azii*, document No. 921_001-76, redaktsiia vid 21.12.2023, [Online], available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/921_001-76#Text
5. «Secretary-General of ASEAN Attends the Signing Ceremony of the Instrument of Accession to the TAC by Algeria and Uruguay», *Association of Southeast Asian Nations*, [Online], available at: <https://asean.org/secretary-general-of-asean-attends-the-signing-ceremony-of-the-instrument-of-accession-to-the-tac-by-algeria-and-uruguay>
6. «Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone of 1995», *Association of Southeast Asian Nations*, [Online], available at: <https://agreement.asean.org/media/download/20131230234315.pdf>
7. Averianov, S.V. (2021), «Bezpekova diialnist ASEAN u Pivdenno-Skhidnii Azii», Dys. kand. polit. nauk, Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, Kyiv.
8. Mosiienko, O., (2025), «Military and political blocs of the Pacific region (1950–2000): strategic response to global challenges», *Society and Security*, No. 3 (9), pp. 17–24, doi: 10.26642/sas-2025-3(9)-17-24.
9. Harding, H. (1994), «Prospects for cooperative security arrangements in the Asia-Pacific region», *Journal of Northeast Asian Studies*, No. 13 (3), doi: 10.1007/bf03023283.
10. Chalermpananupap, T., (2016). «Five Decades of ASEAN: The History of a Political Miracle», *The Diplomat*, [Online], available at: <https://thediplomat.com/2016/12/five-decades-of-asean-the-history-of-a-political-miracle>
11. Emmers, R. (2003), *Cooperative security and the balance of power in ASEAN and the ARF*, RoutledgeCurzon, London, 197 p.
12. Chua, D.W.B. ra Lim, E.M.C., (2018), *ASEAN 50: Regional Security Cooperation Through Selected Documents*, World Scientific, Singapore, 364 p.
13. Ziegler, D. (2016), «Svit u 2017: Shliakh ASEAN», *The Economist*, pp. 46–47.
14. «The ASEAN Declaration (Bangkok Declaration) (1967)», *Association of Southeast Asian Nations*, [Online], available at: <https://asean.org/legal-instrument/the-asean-declaration-bangkok-declaration>
15. Krupenia, I.M. (2019), «34-y samit ASEAN–vazhlyva podiia v subrehioni Pivdenno–Skhidnoi Azii», *Hileia: naukovyi visnyk*, No. 146 (7), pp. 76–79.
16. «1971 Zone Of Peace, Freedom And Neutrality Declaration», *Centre For International Law*, [Online], available at: <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/02/1971-Zone-of-Peace-Freedom-and-Neutrality-Declaration-1-1.pdf>
17. «The Declaration of ASEAN Concord, Bali, Indonesia, 24 February 1976», *Association of Southeast Asian Nations*, [Online], available at: <https://asean.org/the-declaration-of-asean-concord-bali-indonesia-24-february-1976>
18. «Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia», *Association of Southeast Asian Nations*, [Online], available at: <https://asean.org/legal-instrument/treaty-of-amity-and-cooperation-in-southeast-asia>
19. Jones, W.J. (2024), «ASEAN's Treaty of Amity and Cooperation», *East Asia Forum*, [Online], available at: <https://eastasiaforum.org/2024/11/28/aseans-treaty-of-amity-and-cooperation>
20. Sherhin, S.O. (2024), «Skhidnoaziiska intehratsiia ta rehionalna bezpeka», *Problems of World History*, No. 26, pp. 123–136, doi: 10.46869/2707-6776-2024-26-7.
21. «Protocol to the Treaty on The Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone», *Association of Southeast Asian Nations*, [Online], available at: <https://asean.org/protocol-to-the-treaty-on-the-southeast-asia-nuclear-weapon-free-zone>
22. «Southeast Asian Nuclear-Weapon-Free-Zone (SEANWFZ) Treaty (Bangkok Treaty)», *Nuclear Threat Initiative*, [Online], available at: <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/southeast-asian-nuclear-weapon-free-zone-seanwfz-treaty-bangkok-treaty>
23. «Negative security assurances», *Reaching Critical Will*, [Online], available at: <https://www.reachingcriticalwill.org/resources/fact-sheets/critical-issues/5442-negative-security-assurances>
24. «What is the Asian Financial Crisis?», *Corporate Finance Institute*, [Online], available at: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/economics/asian-financial-crisis/>
25. «ASEAN Vision 2020», *Association of Southeast Asian Nations*, [Online], available at: <https://asean.org/asean-vision-2020>
26. «Hanoi Plan of Action», *Association of Southeast Asian Nations*, [Online], available at: <https://asean.org/hanoi-plan-of-action>
27. Kuik, C.-C. (2022), «Hedging via Institutions: ASEAN-led Multilateralism in the Age of the Indo-Pacific», *Asian Journal of Peacebuilding*, No. 10 (2), pp. 355–386, doi: 10.18588/202211.00a319.

Vartovnyk I.

Formation of ASEAN Cooperative Security in the Twentieth Century

Abstract. The article is devoted to analyzing the process of forming cooperative security within the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) as a key element of regional stability in Southeast Asia and the partial extrapolation of the ASEAN cooperative security regime to the Asia-Pacific in the 20th century.

The results of the analysis show that only with the establishment of a favorable climate in interstate relations in Southeast Asia in the second half of the 1960s did it become possible to create ASEAN, within which elements of cooperative security were immediately evident, in particular multilateralism, the primacy of non-interference in internal affairs, inclusiveness, and the priority of political-diplomatic rather than military instruments of interaction.

The results also provide a detailed overview of the main events related to the establishment, development, and activities of ASEAN in the 20th century, focusing on the examination of ASEAN's fundamental documents through the lens of the cooperative security concept, and identifying three periods of ASEAN cooperative security development during the 20th century: 1967–1977; 1978–1989; and 1990–1997.

It is analyzed that the cooperative security regimes established within ASEAN – codes of conduct such as the 1976 Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia and the 1995 Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone, contributed to reducing tensions, improving communication, and preventing conflict escalation not only in Southeast Asia but also in the Asia-Pacific region. However, it was precisely the cooperative security regime based on the Treaty of Amity and Cooperation that became a success story in the extrapolation of ASEAN cooperative security to the Asia-Pacific and remains to this day the main code of conduct for engagement with ASEAN in Southeast Asia and the broader Asia-Pacific.

Keywords: ASEAN; security; cooperative security; cooperative security regime; Asia-Pacific; Southeast Asia; TAC; ZOPFAN; SEANWFZ.

Стаття надійшла до редакції 10.08.2025.